

13/8

VIKTORIANERNA OCH VI

VI HAR DET SVART. Gud i gammal hederlig mening är försvunnen och allt vad därtill hörde. Därmed är trons trygghet borta, men känslan av ondska, ångern och ångesten är kvar; den glada hedendomen blev det aldrig mycket med. Vi kan inte trösta oss med att människorna är innerst goda och att framtiden är härlig; vi har sett gemenskapen triumfera och lever under vätebombens paraply. Det är slut med illusionerna, inte ens deras ersättare myterna har vi någon riktig glädje av. Viktorianerna, oscarianerna hade det bättre. De försonade Gud och världen: först framsteg i det jordiska och sedan stora utsikter till en himmelsk försettning (helvetet höll redan då på att bli omodern). Tekniken var ännu en befriare, den eviga freden skyttade bakom alla småkrigen, det fanns en hel del att ändra och förbättra, men behovet av reformer var en stimulans som vi inte har och redan börjat sakna; femdagarsveckan kan aldrig bli ett så glansfullt mål som begränsningen av barns arbete till åtta timmar. Därför är vi trötta, hopplösa och sönderfräta, och vi avundas våra förfäder deras robusta tro, moral, kraft och vilja.

Ungefär så kan man beskriva en av de myter som trots allt lever ett ganska friskt liv. Vi spårar dess livskraft överallt, i de konservativa förtjusning över att framstegstron är död likaväl som i andras surmulna och tveksamma erkännande av att det är så. En kult av viktorianismen, som ofta bara är en klagan över vår tid, men ibland blommar upp i lovprisande av det förgångna, har blivit ett drag i kulturdebatten. Den engelske professorn Basil Willey preciserade häromåret denna tanke i ett radioföredrag. Vi har först avslöjat (debunked) 1800-talet, och nu längtar vi tillbaka dit, sade han. Böcker om den viktorianska tiden är populära och produceras flitigt. "I vårt eget otrevliga århundrade är vi alla flyktingar utan varaktig stad, och många av oss känner sig frestade att fly till 1800-talet som till ett förlovat land och att stanna där som illegala invandrare för resten av vårt liv."

Hela frågan är, det kanske för ordningens skull bör betonas, ett problem för någorlunda burgna och bildade, främst för de intellektuella. Att arbetare vid sina sinnens fulla bruk skulle drömma om att återvända till låga löner, lång arbetstid och allmän otrygghet är en orimlighet som vi inte behöver stanna vid.

England har, i motsats till Sverige, en handbok i kulturen av Viktorias tid. Det är G M Youngs "Victorian England: Portrait of an

Viktoriansk klubbinteriör (efter Punch).

Age" (1936), en essä på 200 sidor som utarbetades som en inledning till en samling historiska monografier över skedet. Här finner vi de förut berörda föreställningarna presenterade med en glans, en kvickhet och en ensidighet som är värdiga de stora franska kulturguiderna. Men går man kritiskt igenom arbetet, observerar man att Young i likhet med många andra flotta introduktörer egentligen förevisar blott stjärntavlan i museet. I början av den

mer som den bästa nyckeln till förståendet av dem", skriver House. "Den viktorianska kompromissen", med lugn och trygghet som avkastning, är en illusion. I religion, politik, ekonomi och mycket annat ställdes viktorianerna inför nya problem, som de inte kunde klara; de försökte förgäves dra sig fram genom att hålla på oförenliga ting, dogmer och obunden reflexion, odödlighet utan eviga straff, gammal-liberalism och människokärlek,

"Tekniken var ännu en befriare": från visningen av ett elektriskt såo i London 1881.

viktorianska tiden var det inte så bra, skriver han, och det meddelas också att en nedgång, ett sönderfall satte in redan på 1850-talet för att omkring 1880 bli alldeles påtagligt. Då Viktoria besteg tronen 1837 och dog 1901, blir det alltså bara en bråkdel av hennes tid som är den sanna viktorianismen, egentligen kanske tiden mellan frihandels införande och Krimkriget, knappa tio år. Och vid sin destillering av skedet är det främst några få prestationer som Young erkänner som verkligt viktorianska, kanske i första rummet Tennysons "In Memoriam" (1850). Tennyson företrädde tidens "obenägenhet att överge, och dess oförmåga att följa, varje tankelinje som synes leda till en obehaglig slutsats. I sin högsta form talar Tennyson ibland som en ärkeängel som försäkrar universum att det nog kommer att krängla sig fram (muddle through)."

Den nyligen avlidne kritikern Humphry House har i en postumt utgiven essäsamling ("All in Due Time") vänt sig mot både kulten av viktorianismen och de föreställningar om tiden den arbetar med. Bakom kulten finner han en reaktionär tendens till antiintellektualism, hård uppföstran, pryderi och sentimentalitet. Endast några få viktorianer var sådana som de konventionellt framställs, påstår House; som exempel på de få autentiska nämns Trollope, vars under senare tid återvunna (kanske nu än en gång förlorade) popularitet är ett tecken på skedets lockelser för vår tid. "Ju mer jag läser av viktorianerna från den första perioden och mellanperioden (alltså den tid Young finner typisk), desto mer ser jag ängslan och bekym-

far, det är det väsentliga, gå ned till medelmåttor, som ingen orkar ägna en förstklassig biografi, för att möta "viktorianer" i den hävdvunna och trivsamma meningen. Inte ens statsmän och generalerna är autentiska längre, och då står det illa till.

Hur är det i Sverige? Att jämföra traditionella och reviderade bilder av den oscariska tiden eller av dess ledande gestalter är här knappast möjligt. Dels finns så relativt få arbeten i ämnet. Dels

äktskapet och kärlekens rätt. De var olyckliga därför att de märkte att det inte gick bra. Guds successiva avveckling var lika skrämmande som uppfinningen av vätebomben.

Vem har rätt i sin uppfattning om tiden? Den frågan går naturligtvis inte att lösa, även om det kan vara roligt att låta tankarna spela kring den. Så mycket är klart att de tongivande viktoriaiska författarna och tänkarna just av vår tids nyfikenhet och öppenhet berövats det mesta av sin traditionella, trohjärtade, enkla och trygga apparition. Tennyson står sig kanske på sätt och vis bäst; hos honom har man såvitt bekant ännu inte hittat mera farliga hundar i källaren. Men hans ångslan, och de ur den härflytande komiska och rörande försöken att någorlunda tro på Gud, framsteg och nationernas förbund, är uppenbar. Det kan ifrågasättas om ens Trollope är användbar som representant för viktoriaisk soliditet; visserligen finns det något utsägligt naivt över honom, men även hans försök att lappa ihop oförenliga ting — såsom Manchesterliberalism och ursinne över hänsynslösa affärsmän — är patetiska. Dickens har för åtskilliga år sedan förvandlats från en solig familjefar till en ångestfull, lysten och plågad människa; Thackerays sorgmod döjls inte av att han var festlig vid portvinet efter en god middag. Tidens tänkare verkar sannerligen inte tryggare och lyckligare. Mills tragik var djupare än den egna självbiografin vittnade om; Carlyle och Ruskin har av vår tids sexuella intresse avslöjats som mer eller mindre abnorma, som i pina och besatthet frampressade sina stora fantasier.

Möjligen kan man finna en förändring under de senaste årtiondena i behandlingen av dessa gestalter. Lytton Strachey, som bildade skola, var inriktad på ett slags om också med mildhet och finesse utförd debunking. Under hans penna blev viktorianerna litet löjliga, litet överkliga, som små hundar, vilka det är omöjligt att riktigt ta på allvar. Prinsengemälens pliktuppfyllelse, Mannings religiösa svårigheter, Florence Nightingales maktglada godhet, Gordons galenskap och (kanske förmenta) alkoholism — allt blev något lustigt, konstigt och ovidkommande, djur i ett menageri, betraktade av den hjärtlöse. De betydande biografierna från senare tid är mera medkännande, mera inträngande, men i fråga om karaktärens sprickor, tankens svagheter och känslans komplikationer inte mindre avslöjande. Vi

är reflexioner som inte håller sig tätt till ämnet ovanliga i våra vetenskapliga avhandlingar; att vara generöst allmänintelligent anses oakademiskt och låtsinnigt.

Kanske är dock ett par anmärkningar rimliga. I regel lär orden "oscarisk" och "den oscariska" tiden ha en bismak av förklenande och förlöjligande. I ett fåtal romaner och memoarer av en äldre författargeneration finner vi emellertid, tycks det mig, en outtalad längtan tillbaka till en föreställd stabilitet, trygghet och trosvisshet (Hellström, Siwertz). I andra fall möter en aggressiv vilja att avslöja under moraliskt fördömande; ett viktigt och värderat drag i Sven Lidmans minnesböcker är att oscariska ministrar besökte bordeller. Något mera medvetet och systematiskt försök att — vare sig i litterär eller vetenskaplig form — ställa den oscariska tiden i motsättning till vår egen finns såvitt jag vet inte.

Den intressantaste svenska boken i detta sammanhang är väl utan tvekan Bertil Malmbergs lysande roliga Bäckströmbiografi. Här tar tecknaren en figur som enligt de fakta man känner till kan betraktas som representativ för sitt skede, eller rättare för gängse föreställningar om detta skede. Genom ett fantasifullt och sinnrikt utnyttjande av de torftiga uppgifterna om mannens levnadslopp och en likartad tolkning av hans litterära verk förvandlas oscarianen till en modern, rent av ultramodern människa. Den blekfete i schaggssoffan med sin punsch, till synes utan passioner eller enligt vår tids måttstock märkliga erfarenheter, växer ut till en brusten och tragisk gestalt, med alla vår tids mest uppskattade egendomligheter — såsom tendenser till incest och homosexualitet, dödskräck och dödslängtan — i ränslan. Den med vissa konstnärliga kapaciteter och ambitioner utrustade, men i övrigt välsinnade och medelmåttige borgaren blir inte, eller inte bara, olycklig och lastbar, han blir en representant för den sönderslitenhet och demoni som är förmer än prestationen och den yttre upplevelsen. I detta mästerverk får vi klart för oss vad en snillrik författare med anlitande av tidens alla hjälpmedel kan göra även av skäligen sekundära oscariska gestalter. Och även om bilden i detta fall är felaktig — vilket svårigen kan bedömas — är sannolikt ansatsen, viljan att spåra problematik bakom de glättade fasaderna, fruktbar och väsentlig.

HERBERT TINGSTEN

18/8
Ett par Simenon

De två senaste till svenska översatta Simenon-böckerna är deckare: *Maigret tar miste* och *Maigret i skolan* (Bonniers, 11:— respektive 11: 50). Den första hör till Simenons bästa Maigretsaker, en riktig detektivhistoria, nästan konventionell, men utformad med brio. Maigret möter en motsändare, professor Guin, som är lika skarpsinnig som han själv och har samma ödsliga blick på människorna; samtalet dem emellan, då Gouins ondska kontrasteras mot den känsla av ömhet som Maigret trots allt hyser för sina likar, är en uppgörelse med religiösa övertoner. Den andra boken hör till Simenons hemska skildringar av den franska landsbygdens moraliska och fysiska förfall. Simenon har emellertid gjort bättre saker i samma stil; själva detektivarbetet, kan här knappast fångla intresset.

H T—n